

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТЕРОРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Бондаренко Є. В.

У статті узагальнено та систематизовано обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування при надходженні повідомлення про вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи чи терористичної організації, фінансування тероризму. У разі отримання інформації про такі події однією з важливих обставин на початковому етапі розслідування є встановлення ознак події самого факту вчинення терористичних дій передбачених Кримінальним кодексом України (застосування зброї, учинення вибуху, підпалу чи інших дій тощо (ч. 1 ст. 258); публічні заклики до вчинення терористичного акту, розповсюдження, виготовлення або зберігання матеріалів з такими закликами (ст. 258²); підшукування співучасників для об'єднання в стійку організацію для спільної терористичної діяльності, детальний розподіл між ними функцій та обов'язків, об'єднання їхніх зусиль, розроблення плану (ст. 258³); передачу власних готівкових коштів фізичними особами представникам терористичних та/або сепаратистських організацій тощо (ст. 285⁵)). У зв'язку з цим, саму подію вчинення злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю автором визначено як комплекс активних дій злочинців у складі групи, що детерміновані їхніми індивідуальними особливостями, суб'єктивним ставленням до предмета безпосереднього замаху й об'єкта терористичних дій, які виконують у певній послідовності та спрямовані на підготовку, вчинення і приховування злочину в певних умовах місця та часу чи спонтанного його вчинення, використовуючи при цьому відповідні знаряддя й засоби.

Оцінено доказове значення встановлення: предмета злочинного посягання (життя і здоров'я громадян, свобода їх пересування, державне або комерційне майно; кошти та майно); часу і місця вчинення злочину (безпосереднє застосування зброї, учинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків); вербування, фінансове або матеріальне

забезпечення окремого терориста чи терористичної групи (організації), втягування у вчинення терористичного акту, публічні заклики до вчинення терористичного акту, сприяння вчиненню терористичного акту тощо; способу злочинної діяльності (підготовка, вчинення та приховування злочинних дій).

Ключові слова: розслідування, кримінальне провадження, терористична діяльність, терористичний акт, фінансування тероризму, подія злочину, предмет, час, місце, спосіб.

Bondarenko Ye. V. Circumstances to be established at the initial stage of the investigation of crimes related to terrorist activities

The article summarizes and systematizes the circumstances that must be established at the initial stage of the investigation upon receiving a notification of the commission of a terrorist act, public calls to commit a terrorist act, the creation of a terrorist group or terrorist organization, and the financing of terrorism. In the case of receiving information about such events, one of the important circumstances at the initial stage of the investigation is the establishment of signs of the event of the very fact of committing terrorist acts provided for by the Criminal Code of Ukraine (use of weapons, committing an explosion, arson or other actions, etc. (Part 1 of Article 258); public calls to commit a terrorist act, distribution, production or storage of materials with such calls (Article 258²); searching for accomplices to unite in a stable organization for joint terrorist activities, detailed distribution of functions and responsibilities between them, unification of their efforts, development of a plan (Article 258³); transfer of own cash by individuals to representatives of terrorist and/or separatist organizations, etc. (Article 285⁵)). In this regard, the very event of committing crimes related to terrorist activities is defined by the author as a complex of active actions of criminals as part of a group, determined by their individual characteristics, subjective attitude to the object of the direct attempt and the object of terrorist activities, which are carried out in a certain sequence and are aimed at the preparation, commission and concealment of a crime in certain conditions of place and time or its spontaneous commission, while using appropriate tools and means.

The evidentiary value of establishing: the subject of criminal encroachment (life and health of citizens, their freedom of movement, state or commercial property; funds and property); the time and place of the crime (direct use of weapons, explosion, arson, or other actions that posed a danger to human life or health or caused significant property damage or other serious consequences); recruitment, financial or material support of an individual terrorist or terrorist group (organization), involvement in the commission of a terrorist act, public calls for the commission of a terrorist act, assistance in the commission of a terrorist act, etc.; method of criminal activity (preparation, commission and concealment of criminal acts).

Key words: investigation, criminal proceedings, terrorist activity, terrorist act, terrorist financing, crime event, object, time, place, method.

Постановка проблеми. Упродовж усього періоду існування незалежної України проблема протидії злочинам, пов'язаним з терористичною діяльністю, особливо в умовах сьогодення, залишається однією з пріоритетних. У сучасному світі серед уже визнаних «традиційними» загроз екологічної, енергетичної, демографічної, продовольчої кризи дедалі вагомніше місце посідає насильство щодо великих груп населення. Глобалізація соціально-економічних процесів, зростання рівня міграції, складне безпекове середовище, у якому перебуває Україна, зростання обсягів незаконного обігу вогнепальної зброї, передусім за рахунок її витоку з тимчасово непідконтрольних владі регіонів, широкі можливості, які надають користувачам новітні інформаційні й телекомунікаційні технології, подекуди несистемні заходи, яких уживають правоохоронні органи щодо протидії цим явищам, є об'єктивними чинниками для поширення в Україні виявів тероризму. В умовах військової агресії проти України, суттєвого збільшення в незаконному обігу кількості засобів ураження відбувається зростання рівня особливо тяжких кримінальних правопорушень терористичного спрямування, учинених у складі організованих груп і злочинних організацій шляхом зрощування з корумпованим чиновництвом і криміналітетом. Зазначене детермінує нові виклики на тлі активізації співпраці українського злочинного світу з терористичними угрупованнями країн близького й далекого зарубіжжя [1].

Загалом, за офіційними статистичними даними, у 2021 році спостерігалось зменшення чисельності терористичних актів (ст. 258) (332; -28,6%); фактів створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань

(ст. 260) (213; -43,4%); незаконного виготовлення, переробки чи ремонту вогнепальної зброї або фальсифікації, незаконного видалення чи зміни її маркування, або незаконного виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв (ст. 263¹) (132; -21,4%); викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 262) (48; -12,7%); бандитизму (ст. 257) (12; у 2020 р. - 20). Крім того було менше випадків завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (ст. 259) (693; -16,8%), а також порушення встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки (ст. 270) (367; -21,1%). Проте зросло число фактів створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258³) - 136 (+10,6%); створення, керівництва злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участі у ній (ст. 255) - 173 (+88,0%); фінансування тероризму (ст. 258⁵) - 50 (+35,1%) [2; 3].

Однак, у сучасних умовах тероризм являє серйозну загрозу безпеці не тільки держави, але і усьому світовому співтоваристві, тим більше в умовах ведення війни на території України. У боротьбі з цим найнебезпечнішим злом повинні бути задіяні всі державні структури, при цьому важлива роль надається криміналістичному забезпеченню їх розслідування.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Пошук шляхів удосконалення правових та організаційних засад протидії злочинам, пов'язаним із терористичною діяльністю, був предметом активних дискусій у працях В. П. Бахіна, О. В. Бауліна, Т. М. Бульби, А. Ф. Волобуєва, А. О. Данилевського, В. А. Журавля, М. В. Костенка, М. О. Ленко, В. В. Літвіна, Р. В. Мельника, М. О. Мілевського, М. А. Михайлова, В. В. Поліщука, М. В. Савчука, О. В. Сав'юка, М. О. Семенишина, Т. В. Скуби, В. В. Тіщенко, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька, М. С. Цуцкірідзе І. В. Цюприка та інших.

Вагомий внесок таких учених у розроблення предмету статті є безперечним, однак аналіз вітчизняної криміналістичної та кримінальної процесуальної теорії й практики показує, що в умовах сьогодення вельми актуальним залишається з'ясування обставин, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування таких злочинів.

Виклад основного матеріалу. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінальних правопорушень, відіграють важливу роль у діяльності з виявлення, розкриття та розслідування злочинів. Це пояснюється тим, що кримінальне провадження є програмою дій уповноважених суб'єктів, націлених на збирання достовірних, достатніх, допустимих і належних доказів. Йдеться про те, що доказування в рамках кримінального провадження здійснюється шляхом доказування низки обставин, які у своїй сукупності дозволяють встановити як наявність кримінального караного суспільно небезпечного діяння, так і наявність в ознаках скоєного діяння складу кримінального правопорушення; обрати вид і міру покарання; забезпечити відшкодування збитків, завданих злочином, та інших затрат, пов'язаних із провадженням досудового розслідування; поновити порушені кримінальним протиправним діянням права постраждалих осіб; попередити вчинення інших кримінальних правопорушень [4, с. 187]. Іншими словами, як стверджує В. С. Перлін, визначення кола обставин, що підлягають з'ясуванню, дозволяє правильно визначити стратегічні й тактичні завдання розслідування, а також криміналістичні засоби їх вирішення [5, с. 269].

Роль обставин, що підлягають з'ясуванню, в методиці розслідування терористичних актів полягає в тому, що вони «визначають напрями розслідування і формулювання його завдань, у тому числі й тактичних. Це природно, оскільки ці обставини визначені законодавцем як обов'язкові для доказування (ст. 91 КПК України), вони створюють систему цілей, формують єдині настанови в розслідуванні» [6, с. 205]. Крім того, значення та місце обставин, що підлягають з'ясуванню, в структурі методики розслідування кримінальних правопорушень окремого виду (групи) полягає в тому, що вони зумовлюють завдання розслідування окремих категорій кримінальних протиправних діянь, характер яких визначає напрям розслідування та особливості планування у провадженнях цієї категорії [7, с. 7-8].

При цьому жодним чином не варто ототожнювати предмет доказування (обставини, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні) та обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінального правопорушення. Одразу зазначимо, що останні формуються на базі перших, але не дублюють їх. Як указує з цього приводу В. А. Журавель, «обставини, що підлягають з'ясуванню, наповнюючись

змістом конкретної кримінально-правової норми, трансформують їх у структуру, яка й утворює систему правових цілей і стратегічних завдань розслідування» [8, с. 201]. Адже, як слушно вказує Г. Ю. Нікітіна-Дудікова, щоб завдання розслідування успішно здійснювалися, необхідно в усіх випадках з'ясувати зміст, характер і кількість обставин, що відбулися. Оскільки кримінальне правопорушення - це складне явище, то вивчення та опис його доцільно робити за допомогою накопичених знань в апараті інших теоретичних систем, у якому повинні міститися не будь-які відомості про кримінальне правопорушення, а лише ті, що мають значення для організації діяльності працівників правоохоронних органів, тобто за допомогою обставин, що підлягають з'ясуванню в кожному конкретному кримінальному правопорушенні [9, с. 116].

До того ж, як зазначає А. В. Коваленко, КПК України визначений загальний перелік обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. У структурі окремих методик розслідування злочинів перелік таких обставин з огляду на особливості відповідних посягань розширюється та конкретизується з метою використання на практиці [10, с. 103].

Відповідно важливо виокремлювати обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування, в окремій криміналістичній методиці, оскільки це дає можливість визначити оптимальну систему слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій відповідно до слідчої ситуації; визначити пріоритетні напрями роботи оперативних підрозділів щодо отримання фактичних даних й орієнтуючої інформації; сформулювати перелік судових експертиз, які мають бути призначені під час досудового розслідування; скласти перелік осіб, що підлягають обов'язковому допиту під час розслідування; висунути чіткі версії та розробити алгоритми їх перевірки тощо [11, с. 88].

Більше того, встановлюючи обставини, що підлягають з'ясуванню, прокурор, слідчий паралельно здійснюють процесуальне доказування в кримінальному провадженні щодо терористичного акту. Це, в підсумку, забезпечує: реалізацію прав і законних інтересів усіх учасників кримінального процесу; вирішення завдань лише на підставі достовірно встановлених у процесі доказування обставин; участь заінтересованих суб'єктів у доказуванні як гарантії реалізації принципів кримінального процесу; прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні виключно на підставі доказів [12, с. 425].

Тож убачається правильною позиція О. В. Пчеліної, згідно з якою «обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінального правопорушення є міжпредметною категорією, так як вивчаються одночасно такими науками, як кримінальний процес і криміналістика. При цьому в кожній із названих наук для позначення згаданих обставин використовується різна термінологія. Зокрема, в кримінальному процесуальному праві вказану категорію позначають як предмет доказування або обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. В криміналістиці ж зустрічаються такі поняття як предмет розслідування, обставини, що підлягають встановленню, або обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінальних правопорушень» [4, с. 278].

Проблеми досудового розслідування злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, зумовлені: складністю установа мети та мотиву підозрюваного у випадках, коли не висунуто прямих погроз або вимог до вчинення або після вчинення терористичного акту (64,0 %); складністю виявлення слідів, які вказують на причетність певних осіб до вчинення терористичного акту (слідки можуть бути знищені вибухом, пожежею, унаслідок паніки серед потерпілих, свідків, а в окремих випадках - учасниками слідчого огляду, які не акцентували на них уваги і належно їх не дослідили), фінансуванням тероризму тощо (52,0 %); протидією розслідуванню з боку терористів - від намагань перешкодити кримінальному провадженню аж до погроз учинити повторні терористичні акти, якщо не буде виконано їх вимоги (39,0 %); об'єктивними труднощами в роботі зі свідками, що спричинені як психологічним шоком, панікою, так й особливостями людського сприйняття (38,0 %); створенням терористами несприятливого емоційного стану, що породжує чутки, викривлення інформації, домисли з боку свідків, а також безпідставне визнання провини деякими психічно невірноваженими особами, які прагнуть привернути до себе увагу, чим заважають процесу розкриття злочину та кримінальному провадженню (31,0 %). Значна кількість проблем досудового розслідування злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, стосується саме обставин, що становлять предмет доказування, визначених ст. 91 КПК України.

З огляду на це, актуальності набуває окреслення кола питань, які мають бути послідовно вирішені в процесі досудового розслідування для встановлення обставин учинення злочинів, пов'я-

заних із терористичною діяльністю, і забезпечення справедливого притягнення винних до кримінальної відповідальності, а за необхідності - й застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб, причетних до терористичної діяльності.

Передумовою для початку досудового розслідування злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, є надходження до правоохоронного органу України заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, яке містить фактичні дані, а саме безсумнівні відомості про застосування зброї, учинення вибуху, підпалу чи інших дій, які становили небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, а також наявність погрози вчинення зазначених дій.

Уже стало аксіомою твердження про те, що правильне та своєчасне визначення предмета доказування позитивно позначається на організації досудового розслідування. Діяльність слідчого і прокурора стає більш послідовною, цілеспрямованою й ефективною. Надмірне розширення предмета доказування призводить до того, що невиправдано затягується час досудового розслідування, збільшуються процесуальні витрати і зростає навантаження на всіх його учасників через зайве нагромадження відомостей про факти, які не мають істотного значення для кримінального провадження. Безпідставне обмеження предмета доказування зумовлює неповноту й однобічність досудового розслідування, створює уявлення у свідомості залучених до нього осіб про упереджене ставлення слідчого і прокурора до підозрюваного та загалом негативно позначається на можливостях сторони обвинувачення в суді. У зв'язку із цим, виникають сумніви щодо результатів досудового розслідування, а доказів виявляється недостатньо для того, щоб суд постановив справедливий вирок [13, с. 29].

З'ясовуючи обставини кримінального правопорушення, слідчий має враховувати, що предметом злочинного посягання під час учинення злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, може бути будь-який об'єкт матеріального світу. Результати вивчення кримінальних проваджень дають підстави визначити такі з них: життя і здоров'я громадян, свобода їхнього пересування (незалежно від статусу в суспільстві); державне або комерційне майно (зокрема, історичні та релігійні пам'ятки культури, які можуть бути пошкоджені внаслідок учинення терористич-

них дій). Предмети, на які спрямовано посягання, здебільшого мають значну матеріальну цінність, подеколи їхню вартість оцінити зовсім неможливо (наприклад, релігійні та культурні цінності, які є всесвітньою спадщиною).

Якщо йдеться про сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258³ КК України), то предметом цього злочину є кошти (одержані або придбані з використанням об'єктів власності, що безпосередньо чи опосередковано знаходяться у власності чи під контролем осіб, які сприяють тероризму, або пов'язаних із ними юридичних і фізичних осіб) чи інше майно (отримане як законним шляхом, так і незаконним).

Гроші, що надходять до терористів, також можуть мати легальне або кримінальне походження. За даними дослідницької організації Council on Foreign Relations, основна проблема у виявленні фінансування тероризму полягає в тому, що до 70,0 % усіх коштів терористи одержують з легальних джерел (хоча для одержання коштів вони активно використовують і незаконні джерела: контрабанда, рекет, торгівля наркотиками, зброєю тощо). Водночас значну частину коштів терористи одержують від бізнесу, благодійних фондів і приватних спонсорів, що найчастіше не знають, на яку саме мету їх витрачають.

Подія злочину відбувається в певних умовах, місці та часі. Сукупність цих умов у криміналістиці називають «обстановка злочину». Обстановка вчинення злочину має важливе значення для практичної, дослідницької діяльності криміналістичної спрямованості та визначає коло обставин, що підлягають доказуванню.

Час і місце належать до переліку обставин, що підлягають встановленню під час розслідування злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю. Їх визначають злочинці залежно від того, яку мету вони переслідують, який обирають спосіб і як складаються обставини. Дані про час учинення злочину дають змогу оцінити обставини злочинної події.

Терористи ретельно обирають час для вчинення своїх дій, ураховуючи місце вчинення злочину. Зазвичай головний критерій під час вибору часу вчинення злочину, передбаченого ст. 285 КК України, - це ймовірність якомога більшої кількості жертв і заподіяння значної матеріальної шкоди. Проаналізувавши час учинення терористичних актів, ми дійшли таких висновків: у денний час доби їх учиняють переважно на вулицях (зокрема, вибухи автотранспорту, припаркованого

на вулиці) і вокзалах; у ранкові та вечірні години - на зупинках транспорту та в метрополітені, тільки в ранкові години - на залізничному транспорті й ринках, у нічний час - у житлових будинках, на промислових підприємствах та інших стратегічно важливих об'єктах. У закладах дозвілля та освітніх установах злочинці спеціально планують учинення терористичних актів на період проведення масових гулянь, театралізованих вистав або урочистих заходів.

Слід акцентувати увагу на тому, що злочини, пов'язані з терористичною діяльністю, належать до категорії тих, які, зазвичай, не відбуваються протягом декількох годин (у 96,0 % кримінальних проваджень). Уважаємо хибною практику, коли слідчий встановлює принаймні місяць прийняття рішення організатором про створення терористичної групи чи терористичної організації або вказує час створення - весь період злочинної діяльності. Насамперед це стосується злочинів, які кваліфікують за ознаками ст. 285³ КК України.

З моменту виникнення наміру про створення терористичної групи (терористичної організації) до моменту функціонування минає кілька місяців, а злочинна діяльність може тривати роками. Час злочину за цим складом охоплює кілька періодів: час виникнення умислу на вчинення терористичних дій і розроблення плану зі створення терористичної групи (терористичної організації); період вчинення підготовчих заходів; період вчинення дій, результатом яких стало безпосереднє створення терористичної групи (терористичної організації).

Часові межі зазвичай встановлює організатор під час розроблення плану терористичної діяльності злочинного угруповання. Основним фактором є особистісні особливості організатора. На час учинення злочину впливають й інші обставини. Зокрема, це кримінальна спрямованість, наявність фінансової бази, технічних засобів, коштів, запланований спосіб учинення злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, наявність професійного і кримінального досвіду як безпосередньо в організатора, так і в членів групи, необхідність їх навчання. Для створення злочинної організації на базі вже створеної організованої групи з налагодженим злочинним бізнесом часовий період може бути досить обмеженим.

На підставі викладеного вище вважаємо за можливе запропонувати такий перелік питань, обов'язкових для з'ясування під час доведення часу створення злочинного угруповання (злочинної організації) у кримінальних провадженнях про

злочини, пов'язані з терористичною діяльністю: коли в організатора виник умисел на створення злочинного угруповання (злочинної організації); коли організатор вирішив, яка кримінальна спрямованість злочинного угруповання; коли виник умисел на зайняття терористичною діяльністю; коли була визначена територія створення злочинного угруповання (злочинної організації) і територія дислокації структурних підрозділів; коли організатор залучив до діяльності керівників і перших учасників угруповання (організації); коли здійснено початковий, основний та завершальний етапи механізму злочину; коли здійснено заходи щодо структурування злочинного угруповання (злочинної організації); коли і впродовж якого періоду здійснювали дії з підготовки конкретних злочинів; коли організатор налагодив корупційні зв'язки; як часто відбувалися зустрічі членів злочинного угруповання; коли залучено матеріальні й технічні засоби; коли було отримано чи мало бути отримано фінансову чи іншу матеріальну вигоду.

Важливим для встановлення обставин кримінального провадження під час розслідування злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, є дослідження місця вчинення злочину. У нашому випадку - це місце: застосування зброї, учинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків; вербування, озброєння, навчання особи з метою вчинення терористичного акту; фінансового або матеріального забезпечення окремого терориста чи терористичної групи (організації), організації, підготовки або вчинення терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, сприяння вчиненню терористичного акту, створення терористичної групи (організації).

Криміналістичне та процесуальне значення місця вчинення злочину полягає в тому, що на ньому виявляються та набувають доказового значення сліди й інші об'єкти; обставини, способи, час і предмет злочинного посягання; виявляються характер дій та особистісні властивості злочинця, встановлюють очевидців.

У криміналістиці прийнято вважати, що місце злочину охоплює всі ділянки простору, на яких виконують кожен з елементів способу, що використовував винний [14; 15].

Місцем створення терористичної групи або терористичної організації є територія, на якій

організатор планує і здійснює активні дії, пов'язані з терористичною діяльністю. Намір на створення такої групи (організації) може виникнути в організатора на одній території, підготовчі дії та дії зі створення й приховування цієї діяльності буде здійснено на іншій.

Згідно з результатами вивчення кримінальних проваджень, 81,0 % злочинних груп (організацій) створюють в обласних центрах і містах-мільйонниках, що пов'язано з вищим життєвим рівнем населення, обігом значних сум коштів. До 13,0 % створюють і здійснюють злочинну діяльність на території кількох регіонів країни, 6,0 % створені на території декількох держав.

На час проведення дослідження найбільше виявлено фактів фінансування тероризму та сепаратизму, за результатами вивчення кримінальних проваджень, були території міст-мільйонників, Луганської та Донецької областей. Концентрація фінансових потоків, що стосуються фінансування тероризму та сепаратизму, відбувається на сусідніх областях.

Під час встановлення місця вчинення злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, слідчий повинен встановити питання, які стосуються як створення злочинного угруповання, так і вчинення кримінально протиправних дій терористичної спрямованості. До окреслених питань належать такі, де саме: в організатора виник умисел на створення злочинного угруповання, сформувалися мета й мотив; створено злочинне угруповання, знаходиться місце (місця) дислокації структурних підрозділів; відбувалися зустрічі організатора з керівниками угруповання й керівниками структурних підрозділів, іншими довіреними особами з метою вчинення дій терористичного характеру; відбувався загальний збір, чи збігаються ці місця; розроблено та здійснено способи залучення корумпованих зв'язків; придбано матеріальні засоби й отримано фінансову вигоду; відбувався розподіл коштів між членами злочинного угруповання; вчинено підготовчі дії, спрямовані на створення угруповання; планували вчинення терористичних актів; виготовляли і поширювали матеріали із закликами до вчинення терористичного акту; здійснювали передання майна терористу, терористичній групі (організації) або відбувалися певні домовленості щодо нього.

Це не вичерпний перелік питань, які стосуються місця та часу вчинення злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю. Їх може бути конкретизовано залежно від складу кожного злочину цього виду та від конкретних обставин його вчи-

нення. Крім того, слідчий повинен урахувати ту обставину, що часто такі злочини кваліфікують за сукупністю з іншими кримінально протиправними посяганнями.

Установлення способу вчинення злочину, пов'язаного з терористичною діяльністю, створює передумови для з'ясування форми вини під час вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності за відповідною статтею КК України.

Традиційно спосіб учинення злочину в криміналістичній літературі тлумачать як «образ дій злочинця, що виражається в певній, взаємозалежній системі операцій і прийомів підготовки, здійснення та приховування злочину» [16, с. 22]. Відомий учений В. П. Бахін спосіб учинення злочину вважає системою дій з підготовки, учинення та приховування злочину, що детерміновані умовами зовнішнього середовища і психофізіологічними властивостями особистості, які можуть бути пов'язані з вибірко-вим використанням відповідних знарядь або засобів чи умов місця і часу та об'єднаних спільним злочинним умислом [17, с. 84]. У цьому контексті В. В. Лисенко стверджує, що спосіб учинення злочину є сукупністю мотивованих, цілеспрямованих і необхідних дій, обумовлених обстановкою та засобами вчинення злочину та виконуваних винуватим для досягнення поставлених завдань [18, с. 8].

Майже всі способи вчинення організованою групою злочинів, пов'язаних із тероризмом, є повноструктурними (74,0 % вивчених епізодів). Тероризм виявляється переважно або в дії, або в погрозі. Діями можуть бути вибух, підпал, «інші дії», які створюють реальну небезпеку загибелі людей або заподіяння значної майнової шкоди чи загрожують настанням інших суспільно небезпечних наслідків (поширення паніки, порушення роботи транспорту тощо), а саме: ініціювання обвалів, аварій на об'єктах транспорту; зараження території вокзалів, аеропортів, а також джерел води або запасів продовольства; напад на привокзальні склади; захоплення вокзалів, аеропортів, транспортних засобів тощо.

Якщо йдеться про погрозу вчинення терористичних дій, то криміналістично значущими елементами у такому випадку є:

спосіб доведення погрози до відома осіб, яким вона адресована. Так, злочинець може використовувати технічні засоби (телефон, радіо, телебачення), письмову форму (листи, записки) і третіх осіб (здійснює погрози через сторонню людину);

жертва злочинного посягання. Злочинець може погрожувати безпосередньо тій особі чи

тому органу, щодо якого погроза буде реалізована; також може скористатися ЗМІ, різними організаціями з прав людини або здійснити погрозу на адресу керівництва держави, інших держав.

Маючи розвинену функціональну структуру, організована група чи злочинна організація може використовувати складні способи вчинення злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, що призводить до утворення слідів на стадіях тривалої та ретельної підготовки, безпосереднього виконання та приховування слідів злочинів аналізованої групи. Тому слід розрізняти окремі різнопланові слідові картини цих стадій.

Діяльність терористичних угруповань складається не тільки з учинення злочинів, пов'язаних із терористичною відповідальністю, такі угруповання здійснюють також інформаційну, ідеологічну, політичну й інші види суспільної діяльності. Цим вони принципово відрізняються від інших злочинних груп чи злочинних організацій. Якщо злочинне угруповання зацікавлене в тому, щоб його діяльність залишалася в таємниці, уживає заходів для приховування слідів учинення злочинів для того, щоб уникнути викриття та затримання, то терористичні групи й організації, навпаки, намагаються привернути увагу до кожного терористичного акту, які вони вчиняють, довести цей факт до якомога ширшого кола людей, створити обстановку паніки та жаху. Для досягнення цих цілей їм потрібна допомога ЗМІ, доступ до різноманітних мереж зв'язку, через які вони можуть розповсюджувати необхідну їм інформацію (агітаційну, залякування тощо), звертатися до широкої аудиторії, підшукувати співучасників, організувати фінансування тощо [19, с. 54].

Висновки. Таким чином, подію вчинення злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, слід визначити як комплекс активних дій злочинців у складі групи (97 %), що детерміновані їхніми індивідуальними особливостями, суб'єктивним ставленням до предмета безпосереднього замаху й об'єкта терористичних дій, які виконують у певній послідовності та спрямовані на підготовку, вчинення та приховування злочину в умовах спланованих місця та часу чи спонтанного умислу на його вчинення, використовуючи знаряддя й засоби, що відповідають загальному задуму чи ситуації, сприяють досягненню злочинного наслідку.

Загалом за виявленої одноманітності типових способів учинення злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, можна обґрунтовано стверджувати про наявність стійких взаємозв'язків між осо-

бою злочинця, способом й обставинами вчинення злочину. У більшості випадків вибір об'єкта погрози (учинення терористичного акту у формі погрози), місця вчинення злочину і часу не випадковий. Він залежить від цілей і мотивів учинення злочину.

Під час встановлення події необхідно також встановлювати й інші обставини, зокрема: повторність учинення терористичного акту, втягнення в його вчинення, сприяння вчиненню (ч. 2 ст. 258, ч. 2 ст. 258¹, ч. 2 ст. 258³, ст. 258⁴, ст. 258⁵ КК України); використання службового становища (ч. 2 ст. 258¹ КК України); використання ЗМІ при публічних закликах до вчинення терористичного акту (ч. 2 ст. 258² КК України); заподіяння значної майнової шкоди, шкоди в особливо великому розмірі, наявність корисливого мотиву, або якщо такі дії призвели до інших тяжких наслідків (ч. 2-3 ст. 258⁵ КК України).

Література

1. Цюприк І. В. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з терористичною діяльністю: теорія і практика: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 499 с.

2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

3. Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналітичний огляд. Київ: ДНДІ МВС України, 2021. 54 с.

4. Пчеліна О.В. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінальних правопорушень, і їхнє місце у структурі окремої криміналістичної методики. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 2 (31). С. 187-190. DOI: [https://doi.org/10.32837/ruuv.v0i2\(31\).590](https://doi.org/10.32837/ruuv.v0i2(31).590)

5. Перлін В.С. Методика розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2018. 268 с.

6. Шевчук В. Значення тактичних завдань для побудови та реалізації типових тактичних операцій у кримінальному провадженні. *Національний юридический журнал: теорія і практика*. 2016. № 10. С. 204-207.

7. Криміналістика: підручник / В.Д. Берназ, В.В. Бірюков, А.Ф. Волобуєв; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2011. 666 с.

8. Журавель В. Системи слідчих дій та тактичні операції в структурі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 2 (57). С. 197-202.

9. Нікітіна-Дудікова Г.Ю. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності дітей. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 1 (42). С. 116-121. DOI: [https://doi.org/10.32837/ruuv.v0i1\(42\).1005](https://doi.org/10.32837/ruuv.v0i1(42).1005)

10. Коваленко А.В. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів. *Право і безпека*. 2016. № 1 (60). С. 103-108.

11. Калімбет І.Л. Розслідування групових корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. 214 с.

12. Рудніченко О.М. Обставини, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях щодо незаконного позбавлення волі або викрадення людини. *Юридична наука*. 2020. № 2 (104). С. 420-429. DOI: 10.32844/2222-5374-2020-104-2.47.

13. Баулін О. В. Обставини, що підлягають встановленню під час досудового розслідування терористичного акту. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 4. С. 28-31.

14. Криміналістика: підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. Київ: Ін Юре, 2016. 636 с.

15. Криміналістика: підручник / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

16. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криміналістическая характеристика преступлений: учеб. пособие. Харьков: Юрид. ин-т, 1985. 93 с.

17. Бахин В. П. Следственная практика: проблемы изучения и совершенствования. К., 1991. 403 с.

18. Лысенко В. В. Расследование вымогательств: учеб. пособие. Харьков: Ун-т внутр. дел, 1996. 78 с.

19. Данилевський А. О. Кримінальна відповідальність за матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2009. 245 с.

Бондаренко Є. В.,
професор кафедри правоохоронної та
антикорупційної діяльності
ННІ права імені князя Володимира Великого
ПАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна
академія управління персоналом»